

## Türk Dilindeki Fiilden İsim Yapan -cAk Eki Hakkında

Mehmet Hazar\*

**Özet:** Özet: Türk dilinde fiilden isim yapan -cAk eki var mıdır? Makalede bu sorunun cevabı irdelendi. Türkiye Türkçesinde fiilden isim yapan -cAk ekinin olmadığı görüldü. Fiilden isim yapan -cAk eki için verilen örnek kelime gövdelerinin aslında isim olduğu tespit edildi. Daha çok g ünsüzünün erimesi ve bunun takip edilememesi sebebiyle böyle bir ekin olduğu zannedilmiştir. Aslında bu ek isimden isim yapan +cAk ekidir.

İşte *salıncak*, *sal-ın-cak* şeklinden değil *sal-kın+çak* ~ *sel-kin+çek* şeklinden, *bür-ün-cek* şeklinden değil *bür-üm+çek* (Cez. Ar. *brencek*) şeklinden ve Kzk. *makta-n-şak* değil *makta-ğan+şak* (*makt* <Ar. *meth*) şeklinden gelmektedir.

Eski, Orta, Yeni ve Çağdaş Türk lehçeleri dönemleri dikkate alınarak fiilden isim yapan -cAk ekine verilen örnekler fonetik olarak tahlil edildi. Ayrıca Anadolu ağzlarındaki bazı şekiller üzerinde duruldu. Türkçeden Arapçaya geçen, Arapçadan Türkçeye geçen birer kelime de bu ekin örnekleri arasında tespit edildi. Çağdaş Kıpçak Türkçesinin lehçelerindeki durumu açıklığa kavuşturuldu.

**Anahtar Sözcükler:** Orta Türkçe, eş ve art zamanlı, -cAk, +cAk, g> ø.

## On The “-Cak” Nominalization Affix In Turkish Language

**Abstract:** Is there a “-cak” nominalization affix in Turkish language? In this study, the answer of this question was examined and it was found out that Turkish language did not have this affix. It was determined that the word stems which were submitted as samples for “-cak” affix were originally nouns. It was thought that there was a such affix because of the omission of “g” consonant and losing track of this sound. In fact, this is a “-cak” affix that nominalize from nouns.

For example, *salıncak* comes of *sal-kın+çak* ~ *sel-kin+çek* not *sal-ın-cak*, *bür-üm+çek* (Cez. Ar. *brencek*) not *bür-ün-cek* form and Kzk. not *makta-n-şak* form but it comes of *makta-ğan+şak* (*makt* <Ar. *meth*).

The samples that were submitted to “-cak” nominalization affix were analysed regarding the periods of Old, Middle,

\* Nevşehir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, mhazar@nevsehir.edu.tr

New and Modern Turkish dialects. Also, some forms in Anatolian local dialects were dwelled on. One word switched from Arabic to Turkish and another one from Turkish to Arabic were determined among the samples of this affix. Its status in the dialects of Modern Kipchak Turkish was clarified.

**Key words:** Middle Turkish, simultaneous and diachronic, -CAk, +CAk, g> ø.

### 1. -CAk Eki Sorunu:

Gramer incelemelerimde ve Türk dili derslerinde şüpheyle baktığım ve isimden fiil yaptığını sandığım bu -CAk ekinin aslında isimden isim yapma eki olduğunu gördüm. Türk lehçelerinin tasviri gramerlerinde eş zamanlı yöntem kullanıldığı için -CAk ekine yer verilir. Bu makalede eş ve art zamanlı mukayese yapılarak Yeni Türkçe dönemine kadar görülmeyen bu ekin özellikle Çağdaş Kıpçak Türk Lehçelerinde görüldüğüne dikkat çekilecektir. Yazı dili geleneğine sahip Türkiye Türkçesinde böyle bir eke yer vermeyen dil bilgisi kitaplarında meseleye doğru yaklaştıkları görülmektedir. Yazı dili geleneği olmayan ağız ve lehçelere dayalı örnekleri veren tasviri dil bilgisi kitaplarında ise -CAk ekini alan kelimedenden sonra (hık.) ibaresi kullanması yeniden bir değerlendirme yapmayı gerektirmektedir. Problem isimden isim yapan +CAk ekinin eş zamanlı bir düşünceyle fiilden isim yaptığı zannından kaynaklanmaktadır. Özellikle yapım eki olarak çok heceli kelimelerde orta hecedeki açıklık uyumu sebebiyle “g” ünsüzü (absorption) yutulmaktadır. Ünsüz kendinden sonraki ünlünün içerisinde erimeye fırsat bulamadan kaybolmaktadır. Aşağıda görüleceği üzere çoğu örnekte bu ses hadisesinden sonra aslında isim tabanı olan kelimelerin sonunun “n” ünsüzüyle fiil tabanıymış gibi bittiği görülecektir (F-G...n+CAk> F-ø... n+CAk, yanlış örneklemeyle “analogie fosse” F-ø...n-CAk oluyor).

Bu çalışmada yanlış ek aktarımı üzerinde durulacaktır. “Birleştirme, kısaltma, kopyalama vb. yeni kelime yapma yolları” (Demir 2005: 180) arasına yanlış ek aktarımı da katılabilir. Aşağıdaki örnek kelimelerde fiilden isim yaptığı yanlış örnekleme yoluyla düşünülen -CAk eki aslında son sesleri gösterilen (n+CAk, η+CAk, g+CAk, m+cek, n-CAk, -nç(X)+ğAk, +ğX-n-ç+CAk, r+çAk, -(X)g+CAk> -(X)ğ+CAk, -(X)w+CAk> -ū+şak> -ø+CAk) şekillerden kaynaklanmaktadır. Orta Türkçenin en önemli ses özelliklerinden biri, belki birincisi çok heceli kelimelerde /g/ ünsüzünün g>ø şeklinde erimesidir. Bu

1 EDT G = ET; VG(K) / V(K)GV> XI. yüzyıl, OT Ğ (süreklileşiyor): Güneyde Ğ> ø (erime), Doğuda G> k (ötümsüzleşme), Kuzeyde G> v (dudaksillaşma); ET taglıg, OT Doğuda taglık, Kuzeyde tavlū, Güneyde dağlıū> dağlı (Tuna 1986: 6). “Teşkil ekleri ile sözün bünyesine dâhil hecelerin başında bulunan ğ- ve g- sesleri, yazı dilinde daha bir müddet muhafaza edilmiş olmakla beraber, ayrı şivelerde artık XI. asırda düşmüş görünüyor: tamğak ‘damak’, kerge-k ‘kerek’, kazgan- fiinde ğ muhafaza edilmiş.” (Arat 2006: 110-111). ğ>y değişmesini de unutmamak gerekir: Özb. tugunçek, Tat. tüğünçek, Alt., Tel. tünçek ‘dügüm’, Küer., Barb. tünzek, Kzk. tüyünşök (Korkmaz 1995: 66).